

OK 2000:

Feriefridage og pension forudsætning for forlig

Overenskomstforhandlingerne på LO/DA-området har bedre udsigter til en fredelig løsning end OK98, men konfliktscenariet spøger i kulissen - Parallel til OK87, der endte med en 4-årig aftale med midtvejsforhandlinger om løn, og som også fandt sted efter en storkonflikt og et regeringsindgreb og med bekymring for den danske models fremtid – Finanslov og VEU giver ikke komplikationer af betydning, og det gør de økonomiske fremtidsudsigter næppe heller - Det er igen industrien, der skal være løftestang, men efter fiaskoen under OK98 er der grænser for, hvor længe DI og CO-industri kan trække deres forhandlinger – Kommer der ikke forlig omkring midten af januar, kan der opstå komplikationer – Frygten for at få stemt et forlig ned kan udgøre en selvstændig konfliktrisiko.

ANALYSE

Jesper Due & Jørgen Steen Madsen

Mandag Morgen 6. december 1999

Efter vinter kommer sommer. Og efter storkonflikt kommer forlig. Det er det almindeligste forløb i den danske aftalemodels nyere historie. Men det er kun tre fjerdedele af historien. Efter konflikten i 1956 kom forliget i 1958. Efter konflikten i 1961 kom forliget i 1963. Efter konflikten i 1985 kom forliget i 1987. Til gengæld blev konflikten i 1973 fulgt af tre på hinanden følgende forhandlingssammenbrud og regeringsindgreb. 1970'erne var den danske models mest alvorlige kriseperiode. Storkonflikten i 1998 var et udtryk for begyndende krisetegn, der kunne bringe minderne om 1970'erne tilbage. Derfor kan det ikke udelukkes, at konflikten i 1998 vil blive efterfulgt af et nyt sammenbrud med

efterfølgende regeringsindgreb i 2000. Spørgsmålet er derfor, om forberedelsen af OK2000 med indgåelsen af klimaaftalen mellem LO og DA og parternes øvrige bestræbelser på at undgå en gentagelse af forløbet i 1998 er tilstrækkelig til at få nedtonet krisetendenserne, så det igen bliver muligt at sige, at der efter en konflikt følger et forlig.

Det sandsynligste svar er, at OK2000 vil ende fredeligt – selv om man næppe kan sige, at krisetendenserne er helt afviklet. Risikoen for aftalemodellens fremtid er stadig intakt, men den vil næppe blive udløst i større problemer i den nærmeste fremtid. Den historiske parallel, der falder mest i øjnene er således perioden 1985 til 1987. Her synes der - som en af de mest erfarne forhandlere, Willy Strube, SiD's industrigruppe, har fremhævet det – at være en række interessante fælles træk med situationen 1998 til 2000.

Parallellen til OK87

Optakten til OK87 var præget af alvorlige bekymringer for den danske models fremtid. I 1985 endte forhandlingerne i et sammenbrud og en storkonflikt, der blev stoppet med et politisk indgreb af den daværende Schlüter-regering. Det øgede forligsviljen, og allerede den 16. januar kunne der indgås et forlig om den daværende overenskomst i jernindustrien. Parterne skrev samtidig under på, at forliget skulle indgå i det mæglingsforslag, der senere blev fremsat. Det var en 4-årig overenskomst med en midtvejsforhandling om løn, og den dannede mønster for de øvrige områder, der efterfølgende nåede til tilsvarende resultater. Der blev til slut fremsat et samlet mæglingsforslag, der blev vedtaget af medlemmerne.

Et tilsvarende forløb under OK2000 er sandsynligt, dvs. med et 4-årigt forlig i industrien omkring midten af januar, hvor parterne enes om, at resultatet skal indgå i et samlet mæglingsforslag. Willy Strube har direkte signaleret vilje til et sådant resultat, hvis det er midlet til at opnå den ønskede ferieforlængelse.

Det er derimod mere tvivlsomt, om en midtvejsforhandling vil indgå som i 1987. Det bliver i hvert fald i en anden form, jf. nedenfor. Og det er helt sikkert, at resultatet af OK2000 på et væsentligt punkt vil adskille sig fundamentalt fra OK87. Dengang var der tale om en lønfest i både den private og den offentlige sektor. Den fest har fagbevægelsen allerede afskrevet på forhånd. Sporene fra 80'ernes lønfest skræmmer. Inflationen lå endnu højere, og resultatet blev real-lønstilbagegang.

Forudsætninger for forlig

Hvad vil indholdet blive i et muligt forlig? For det første den sjette ferieuge – i form af feriefridage – og for det andet fortsat udbygning af arbejdsmarkedspensionerne. Det er de afgørende hovedelementer, der skal på plads. Der er derudover en del bløde pakker - herunder forbedring af tillidsrepræsentanternes vilkår - som også har vægt i forbundenes krav. Dertil kommer satsforhøjelser, som er et afgørende omdrejningspunkt på normallønsområdet

Både ferie og pension må betragtes som ultimative krav. Til gengæld er der i fagbevægelsen enighed om, at det samlede resultat fortsat ikke skal være lønfest. Det fremgår af de krav, der er fremsat både af SiD, Metal og HK. Organisationerne har forsøgt at holde forventningsniveauet nede ved ikke at komme med præcise økonomiske udmeldinger.

Tydeligst var LO's formand Hans Jensen på LO kongressen i slutningen af oktober. Her sagde han i sin beretning, at omkostningsstigningerne nu var nede på 4 pct., men at der i den forløbne overenskomstperiode havde været stigningstakter på den anden side af 5 pct. Det er for meget at vente sig næste år, mente LO-formanden. Han tilføjede, at der fx i Sverige i 1998 var en lønstigningstakt

på 3,5 pct. Hans Jensen angav dermed forventningerne til det samlede niveau. I LO's rapport *Øje for beskæftigelsen* hedder det da også, at lønstigningstakten forventes at falde netop til 3,5 pct.

Arbejdsgivernes forventninger til niveauet må nødvendigvis være lavere – formentlig omkring de 3 pct. som maksimum - hvis man skal fastholde og helst forbedre konkurrenceevnen i den kommende periode. Det, der kan udledes af den statusrapport, der er kommet fra statistikudvalget under TrepartsForum, er også et niveau i den størrelsesorden.

For at sikre en løsning, der kan forbedre konkurrencekraften, er arbejdsgiverne i DA-fællesskabet endnu en gang enige om, at det er industrien, der skal i front, og at forløbet skal ende med et samlet mæglingforslag, så alle områder kommer hjem med et niveau, der er fastlagt af de konkurrenceudsatte erhverv. Det er den *koordinerede decentralisering*, der igen skal stå sin prøve. I arbejdsgivernes fortolkning af klimapapiret mellem LO og DA er der i realiteten indbygget den forudsætning, at der *skal* fremsættes et samlet mæglingforslag.

Spørgsmålet er, om der er plads til at opfylde disse krav og samtidig give plads til lønstigningerne i de lokale forhandlinger på virksomhederne, så man på en gang sikrer en fortsat reallønsudvikling og ikke forringer lønkonkurrenceevnen. Det er vanskeligt at nå inden for den normale 2-årige overenskomstlængde. Derfor er der udsigt til en 3-årig eller 4-årig aftale. Den sidste model har den fordel, at den vil sikre, at de to størrelsesmæssigt helt afgørende overenskomstområder, LO/DA-området og den offentlige sektor, igen kan komme i takt.

En længere aftaleperiode vil betyde, at forbedringer ved det centrale bord kan fordeles over flere år, og dermed gives der større råderum til de lokale lønforhandlinger, som er en realitet på ca. 85 pct. af LO/DA-området. Dermed skulle det også blive lettere at få stemt et forlig hjem. Og frygten for at få et nej til et forlig eller et mæglingforslag og dermed endnu en gang blive underkendt af medlemmerne, er nok den største bekymring, forhandlerne har efter oplevelserne i 1998.

Problemet med balancen mellem det centrale og det lokale niveau kan illustreres med Dansk Metals beskrivelse af resultatet sidste gang. ”I 1998 indgik Dansk Industri og CO-industri et forlig, som gav 1,4 procent i 1998. De lokale lønforhandlinger kom siden til at give 3,4 procent. I alt en forbedring på 4,8 procent. Forliget var 90'ernes bedste resultat. Men det var kun de 1,4 procent, der var kendt ved urafstemningen i april 1998 om fagets hovedoverenskomst, hvor resultatet blev et nej til forliget.”

Derfor er der også i fagbevægelsen en interesse for en længere overenskomstperiode, som kan give mere synlige forbedringer i de centrale forhandlinger – uden at lægge voldsomme begrænsninger på lønforhandlingerne i virksomheden.

Den væsentligste barriere mod at gennemføre en længere overenskomstperiode er normallønsområdet, der fortsat dækker ca. 15 pct. af det samlede DA-område. Problemet omfang er noget større, fordi minimallønssatsen i HK's butikssektor i stor udstrækning reelt fungerer som en normallønssats, fordi muligheden for lokale forhandlinger kun i begrænset omfang bruges. På normallønsområdet ligger lønnen i stor udstrækning fast i perioden, og det er derfor svært at binde sig 4 år frem lønmæssigt.

Der kan derfor måske komme et krav om midtvejsforhandling eller i det mindste en genforhandlingsklausul vedr. løn. Det vil arbejdsgiverne efter al sandsynlighed ikke acceptere. Det var for arbejdsgiverne ulempen ved den 4-årige aftale i 1987, at der alligevel skulle forhandles løn allerede i 1989 - og med fuld risiko for en konflikt. Et alternativ kunne være en genforhandling under visse betingelser, men *uden konfliktmulighed*, dvs. med en voldgiftsløsning, hvis parterne ikke kan enes. Det ville være noget helt nyt og til dels i modstrid med principperne for den danske aftalemodel. Men det kan være svært at se, hvordan man i

en situation, hvor der ønskes længere aftaleperioder, skal kunne håndtere problemet med, at der stadig er et normallønsområde på 15 pct.

Fritidsefterslæb som problem

En særlig vanskelighed i forløbet er efterslæbet på fritidsområdet. Det drejer sig om HK og El-Forbundet, der i 1997 indgik 3-årige aftaler. Derfor blev de ikke omfattet af regeringsindgrebet i 1998 og er følgelig bag ud med 1 feriefri dag og 3 børnefridage. Deres overenskomstfornyelse koster altså mere, hvis de skal op på niveau med de øvrige, der nærmest har den 6. ferieuge (i form af 5 feriefridage) som ultimativt krav. Det tæller ikke tilstrækkeligt den anden vej, at der er nogle HK-grupper, som allerede har fået fridagene.

Der er dog en oplagt mulighed i forhandlingerne mellem Dansk Handel & Service og HK/Handel på butiksområdet. Det forventes, at lukkeloven vil blive ændret relativt tidligt i den nye overenskomstperiode, og arbejdsgiverne har derfor et ønske om at få løst arbejdstidsproblemer omkring søndagsåbning. Hvis HK vil være imødekommende vedrørende dette fleksibilitetskrav, kan der måske alligevel vise sig at være økonomisk dækning for det ekstra antal fridage, der skal til.

Optaktsbekymringer

Der har i løbet af efteråret i tiltagende grad været bekymrede ytringer om de forestående overenskomstforhandlinger. Det gælder politikerne, og det gælder økonomerne fra såvel private virksomheder og offentlige institutioner. Det tilhører det normale billede i en optaktsperiode. I sig selv er det ikke nogen hindring for forhandlingerne, men kan tværtimod være med til at skrue forventningsniveauet ned og dermed forbedre løsningsmulighederne.

På et væsentligt punkt synes vandene specielt at skille. Mange økonomer lægger vægt på, at indførelsen af den 6. ferieuge i sig selv kan bidrage negativt til den økonomiske udvikling. Samtidig er samme fritidsforlængelse et ultimativt krav fra fagbevægelsens side. I fagbevægelsen vil man fastholde, at fritidskravet ikke er så uansvarligt, som økonomerne prædiker. Det kan man bl.a. gøre med henvisning til nye undersøgelser, der viser, at danskerne reelt arbejder mere og mere. Tallene går ganske vist kun frem til 1998, men systemet synes altså at fungere relativt fleksibelt. Det samme vil måske være tilfældet også med de nye feriefridage.

Det udtrykker et dilemma i den danske aftalemodel. Den synes kun at kunne fungere under den forudsætning, at der gennemføres forbedringer af velstandsniveauet i et omfang, som de fleste økonomer ud fra deres almindelige skolelærdom vil anse for at være skadelige for samfundsøkonomien. Men det er næppe sandsynligt, at den danske aftalemodel kan opretholdes uden denne form for forbedringer, som i OK2000 handler om flere feriefridage. Spørgsmålet bliver dermed ikke så meget, hvordan man helt undgår sådanne forbedringer, men hvordan man kan minimere dem og gennem effektivitetsforbedringer, produktudvikling mv. kan eliminere deres negative virkninger. I den proces kan økonomernes optaktsbekymring spille en konstruktiv rolle.

Når det gælder det politiske område, er der ingen tvivl om, at situationen op til OK2000 på afgørende måde adskiller sig fra situationen op til OK98. Dengang var der med bl.a. sygeskatten tale om, at der blev lagt relativt betydelige politisk bestemte omkostningsstigninger over på virksomhederne umiddelbart forud for en overenskomstforhandling. Det var set fra arbejdsgivernes synsvinkel ødelæggende for overenskomstforløbet, der desuden var præget af, at man lå tæt på et folketingsvalg, der endda nåede at blive udskrevet midt under forhandlingerne.

De sidste problemer, som yderligere var med til at vælte forligsmulighederne i 98, er der ikke større risiko for en gentagelse af denne gang, og der er med afslutningen af finanslovsforhandlingerne samlet set heller ikke tale om, at der lægges markante økonomiske byrder på virksomhedernes arbejdskraftomkostninger. Ifølge DA's egne beregninger er det alt i alt en meget beskedent positiv virkning. Men forud for finanslovs-forløbet så det ud til, at den positive effekt ville blive væsentligt større. Det er ca. en kvart procent, der er forsvundet. Og det havde selvfølgelig ikke været dårlig at have de midler, når de sidste brikker i et forlig skal på plads. Men det er slet ikke noget, der kan sammenlignes med OK98, hvor der var sygeskat mv., som alvorligt truede med at belaste virksomhedernes arbejdsomkostninger. Der er dog med finansloven for 2000 derudover tale om andre økonomiske omkostninger for virksomhederne af et ikke ubetydeligt omfang. Det anslås i arbejdsgiverkredse, at det samlet er i størrelsesordenen 1 mia. kr.

I sig selv kan man næppe sige, at der politisk set er foretaget skridt, der vil vælte overenskomstspillet. Der er dog VEU-reformen, som en ubehagelig joker. Direkte har den nye reform med oprettelsen af den partsstyrede Arbejdsmarkedets Uddannelses Finansiering, AUF, ikke indflydelse på overenskomstforhandlingerne. Forudsætningen for, at der skal lægges yderligere midler oven i de statsligt finansierede 3,5 mia. kr., vil formentlig være en enighed mellem parterne i AUF-bestyrelsen, og det vil først og fremmest sige LO og DA. Da arbejdsgiverne har taget afstand fra finansieringsformen, så vil DA blokere for en sådan enighed, og derfor vil der ikke blive lagt midler oveni, og virksomhedernes omkostninger bliver ikke belastet. Der er desuden en række effektiviseringsmuligheder, som i en periode kan bruges til at sikre uddannelsessystemet. Det er den optimistiske udlægning. Den pessimistiske udlægning er, at virksomhederne bliver nødt til at finansiere en større del af videre- og efteruddannelsen selv, hvis de vil opretholde det hidtidige niveau. Derfor har VEU-reformen betydet en uklarhed om virksomhedernes omkostninger, og den usikkerhed kan spille tilbage til overenskomstforhandlingerne. Forventningerne om en risiko for større omkostningsstigninger på et område vil alt andet lige betyde, at arbejdsgivernes tolerancetærskel med hensyn til det samlede niveau i et forlig bliver sænket. Desuden er der ikke nogen sikkerhed for, at vetoprincippet vil blive fulgt. Det er i sidste ende op til regeringen at afgøre, om der skal stilles forslag til finansloven om et arbejdsgiverbidrag til AUF.

Det er den samme form for politisk bekymring, som arbejdsgiverne generelt kan have ved at indgå en langvarig overenskomst. Kan politikerne holde sig fra at vælte nye omkostninger over på virksomhederne? Det vil i givet fald være omkostninger, som ikke kan korrigeres via overenskomsterne, hvis de er 4-årige.

Til gengæld vil en sådan overenskomst række næsten halvvejs ind i den næste valgperiode, og der er vel en forventning om, at det så kan være med en ny regering, der har slået sig op på, at den ikke vil vælte nye byrder hverken over på befolkningen eller virksomhederne.

Alt i alt er det bemærkelsesværdigt, hvor få bekymringer parterne har vist. Der er ikke kommet nogen udmeldinger, der kunne give anledning til noget gab i forventningsniveauet. Klimaaftalen mellem LO og DA synes at have gjort sin virkning. Det er således karakteristisk, at man i statistikudvalget er blevet enige om den samme beregning af den hidtidige omkostningsudvikling. Det betyder, at parterne ikke – som de ofte tidligere har gjort det under forhandlinger – kan banke hinanden i hovedet med statistik, der viser helt forskellige økonomiske muligheder.

Det forventede forløb: Forligsscenariet

Som kortene er fordelt ved indledningen til overenskomstspillet, er det endnu engang industrien, der skal lægge linien. Arbejdsgivernes koordinerede decentrale forhandlingsstrategi fra 98 står stadig ved magt.

Der var som udgangspunkt ellers en tendens til, at HK/Handel og Dansk Handel & Service ville forsøge på at agere spydspids. Forhandlingerne på butiksområdet er da også blevet indledt, og der er næppe tvivl om, at parterne med deres tidlige start vil få muligheder for at rydde mange sten af vejen, før den afgørende runde kommer. Men meldingerne er ved indgangen til december blevet ændret. Nu er der ikke nogen grund til at forhaste sig, siger den adm. direktør i DH&S, Søren B. Henriksen. Og formanden for HK/Handel, Jørgen Hoppe, har erkendt, at der ikke - som han ønskede det - kommer noget forlig før jul. Der er næppe nogen tvivl om, at det her er den samlede arbejdsgiverstrategi, der har sat tingene på plads. Industrien har fortsat førertrøjen.

Den samme erkendelse er man nået til inden for bygge- og anlægssektoren, hvor både BYG og Danske Entreprenører vil afvente resultaterne i industrien. På transportområdet er situationen mere åben. Formanden for SiD's transportgruppe, Holger Nielsen, har markeret tydeligt, at man ikke vil finde sig i samme forløb som i 1998. Spørgsmålet er derfor, hvor længe AHTS, der også var utilfreds med forløbet i 1998, kan holde SiD hen.

Det meget langstrakte forløb i 1998 har dog gjort indtryk. DI får derfor næppe mulighed for at trække forhandlingerne så længe en gang til. Det kan sammenholdet i DA formentlig ikke overleve. Derfor er der pres på industriens forhandlere, og kan de ikke i rimelig tid vise vejen gennem indgåelsen af et forlig, så må de formentlig overlade banen til andre - ellers står man over for det store sammenbrud.

De fire hovedforhandlere i industrien, Hans Skov Christensen og Jørgen Hansen, DI, og Max Bæhring og Willy Strube, CO-industri, har allerede i optakten haft en del møder og været på den traditionelle fælles rejse. Desuden er der sat en række tekniske drøftelser i gang. Det betyder, at man relativt tidligt i januar 2000 vil være parat til at indgå egentlige realitetsforhandlinger. Men tilsvarende forberedelser vil foregå andre steder - og er som nævnt markant på vej på butiksområdet - derfor er der relativt begrænset tid, før industrien skal nå til snorene. Et bud kunne være, at den afgørende runde bliver påbegyndt i midten af januar med en forventet afslutning i løbet af uge 3.

Et forventet forlig - med en 3- eller 4-årig overenskomstperiode - vil formentlig ikke umiddelbart blive sendt til afstemning, men på DI's krav indgå som den afgørende brik i et senere samlet mæglingforslag.

Passeres denne dato uden resultater i industrien, er der mulighed for, at nogle af de andre områder kan komme på banen, og det kan så blive DH&S og HK/Handel, der kommer til at lægge linien. På det tidspunkt vil de store forhandlingsudvalg være indkaldt på de forskellige områder, og så bliver det vanskeligt at holde processen tilbage. De vil utålmodigt sidde og vente på gennembruddet og vil ikke acceptere, at den koordinerede decentralisering bliver til en *koordineret blokeringsstrategi*, som det reelt var tilfældet i 1998.

Hvad taler for forlig

Parternes fælles bekymring for den danske aftalemodels fremtid virker fremmende på deres forligsvilje. Modellen giver indflydelsesmuligheder, som der i det mindste vil opstå usikkerhed om, hvis aftalesystemet eroderer.

En meget væsentlig faktor, der peger i retning af et forlig, er fagforbundenes økonomiske problemer i forlængelse af konflikten i 1998. Reelt set er der nogle af dem, der simpelthen ikke har råd til en konflikt. De kan naturligvis blive

tvunget til at tage den alligevel, men forhandlerne vil gøre meget for at undgå den situation.

Det hidtidige forløb har styrket forligsscenariet. I optaktsfasen har parterne nærmest formået at tale sig tættere på hinanden. Forskellen på forventningsniveauet til den samlede ramme er således nede på omkring en halv procent.

Derfor er det sandsynligste forløb – ud fra OK87-parallellen – at parterne selv når til et forlig på industriens område, men med den tilføjelse, at det vil indgå som en del af et samlet mæglingsforslag. Det er en forudsætning på grund af arbejdsgivernes koordinerede decentralisering. Et alternativ kan være, at det bliver et af de andre områder, som slutter først og dermed lægger linien.

En variation af forligsscenariet er mæglingsscenariet, dvs. at ingen områder selv når at indgå forlig, før forhandlingerne i februar overgår til Forligsinstitutionen. Det scenario kan blive det sandsynligste, hvis der undervejs opstår uventede komplikationer for parternes egne forhandlinger. Men under alle omstændigheder vil Forligsinstitutionen formentlig få en rolle, fordi DA vil kræve en fælles afslutning og dermed et samlet mæglingsforslag. Her vil LO og DA derfor få en central position.

Det må vurderes, at et mæglingsforslag – uden forudgående gennembrud og dermed direkte forlig i forhandlingerne mellem parterne – vil have meget vanskeligt ved at opnå flertal ved en urafstemning. Hermed er vi nået til det næste scenario.

Konfliktscenariet

Selv om forligsmulighederne står stærkt, kan konfliktrisikoen langt fra udelukkes. Den frygt, fagbevægelsens forhandlere kan have for at blive underkendt endnu en gang, er formentlig den enkeltstående faktor, der i størst udstrækning kan trække forløbet i retning af konflikt.

Det er derfor, det er et problem, at der er så lidt at råde over i de centrale forhandlinger, når der også skal være plads til lokale lønforhandlinger. Tilstrækkeligt synlige resultater centralt vil derfor formentlig forudsætte en længere overenskomstperiode. Men det kan til gengæld give problemer på normallønsområdet, hvor medlemmerne vil se med bekymring på at blive bundet lønmæssigt i 3 eller 4 år.

Det kan ikke udelukkes, at regeringsindgrebet i 1998 kan medvirke til at øge nej-stemmerne, fordi der med henvisning til indgrebet kan argumenteres for, at resultatet dermed vil blive bedre end et forlig.

Det er dog langt fra givet, at et regeringsindgreb - som følge af et forhandlingsammenbrud og starten på en konflikt - vil få samme karakter som i 1998. Regeringen fik ingen mærkbare politiske gevinster ud af at lægge noget oveni. Derfor kan det være, at et eventuelt indgreb vil blive mere rent i 2000 end i 1998. Hvis et mæglingsforslag er blevet nedstemt, bliver den enkle løsning at ophøje det til lov.

Jesper Due og Jørgen Steen Madsen er begge fil.dr. i sociologi og henholdsvis centerleder og forskningsleder ved FAOS, Forskningscenter for Arbejdsmarkeds- og Organisations-studier.